

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Amžinoji kova dėl rašto

Gegužės 7-ąją šventėme Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną. Ir galbūt šios mintys bus ne proginės, tačiau vargu bau – neaktualios. Juk neraštingumas toli gražu nėra lengvai įveikiama problema, ypač kai jis naudingas ne tik politiniams, bet ir verslo, o gal net kultūros subjektams. Žinoma, tai paradoksas, bet jis egzistuoja: kultūra totalitarinėse sistemose atlieka nemenką ideologinį vaidmenį, formuojant didžiavalstybinį sovinizmą ir nacionalizmą, iškreipiant istoriją, etiką ir religiją pajungiant tam tikro visuomenei skirto ideologinio modelio formavimui.

Mūsų visuomenėje ideologinis kultūros vaidmuo pamirštas, ko gero, kratantis sovietmečio šablonų arba (kas labiau tikėtina) mūsų partijoms nesugebant suvokti jo reikšmės ir svarbos, o ir nepajėgiant nei sukurti, nei tuo labiau vykdyti kryptingos nacionalinės kultūros politikos. Mūsų kultūra, turinti atsispirti svetimos valstybės propagandai ir įkyriai persamam istorijos bei mentaliteto modeliui ir atsakyti į tai svariai ir kietai, šiuo metu palikta kapstytis sau, su savo smulkiais intrigėlėmis ir virkavimais dėl finansavimo ir protekcijų. Ir tai nenuostabu, nes mūsų politikai (ir ne tik jie) suvokia kultūrą kaip laisvalaikio praleidimo, pramogų ar, geriausiu atveju, menininkų „reiškimosi“ erdvę ir laisvę (et, o ką darysi su tais prietrankomis, tegu sau „reiškiasi“, negi gaila, juk demokratinėje valstybėje gyvename).

Kai šitaip mąstoma, nėra ko tikėtis, kad kultūra taptų vienu iš stipriausių ir paveikiausių propagandos atrėmimo veiksmų ir nacionalinio pasididžiavimo, nacionalinio mentaliteto, pagaliau – intelektualinio raštingumo kūrėja, skatintoja, palaikytoja. Pagaliau juk kultūros politikai reikia tokios pat išvalgios strategijos, kaip ir ekonomikos, socialinės apsaugos ir darbo, švietimo ir kitoms svarbioms, prioritetinėms valstybės politikos sritims. Žinoma, ir kryptingo, nuoseklaus finansavimo, suvokiant, kokius kultūrinius tikslus mes kaip valstybė turime pasiekti.

Kita vertus, valdančiosios partijos kultūros ne tik neįtraukia į prioritetų sąrašą, bet susidaro išpūdis, kad jie netgi nežino, kad tokia sritis egzistuoja. Iš jų vadovų žodį „kultūra“ išgirsi nebent prieš rinkimus ir tai dar ilgai klausaisi, negalėdamas patikėti, kad šis žodis buvo ištartas. Žinoma, kontekstas, kuriame tas žodis būna pasakomas, irgi ypatingas – čia jau tenka ne sykį ir ne du galvą palinguoti. O kartais norisi ir šį tą stipriau pasakyti...

Kai kurie naivūs optimistai džiaugsmingai gieda, kad ateina nauja karta, kuri viską pakeis, mat gimė ne sovietmečiu, tai norisi tiems giesmininkams atsauti, ar jie yra ką girdėję apie genetinį paveldimumą – jeigu žmogus idiotas, jo palikuonys genijais netaps. O kadangi paveldimumas yra ir nomenklatūrinis, tai kodėl turėtume tikėtis, kad buvęs partinis šulas savo mentaliteto, veiklos metodų ir priemonių nebus perdavęs savo vaikams, anūkams ir proanūkiams?.. Vienas iš tokių metodų – kuo žmogus kvailesnis, tuo geriau jį mulkinti. O kad toks būtų, tegu neskaityt knygų ir žodis „kultūra“ teskamba jam kaip keiksmazodis, o „intelektas“ reiškia kažką panašaus į smegenis pažeidžiančią ligą.

Vienintelė išeitis – tokia pat, kokia buvo visais amžiais, slėgusiais Lietuvą (ir ne tik ją, nes ne tik Lietuvai ši problema svarbi). Reikia mokytis, reikia kelti savo raštingumą – ir kuo toliau, tuo labiau. Nes neraštingumas plinta. Kiek žmonių, ir tų pačių jaunuolių, ir vyresnių, šiandien giriasi moką anglų ar kokią kitą kalbą, o dažnai prastai kalba lietuviškai, jų lietuvių kalba skurdi ir primityvi?.. Ir jie netgi drįsta pareikšti, kad lietuvių kalba jiems nėra prioritetinė?.. Koks britas ar prancūzas, na, pagaliau ir norvegas ar suomis drįstų taip pasakyti?..

Tai vis provincialumas – mėgdžioti kitus, manant, kad ten viskas geriau ir gražiau. O juk svarbiausia – pradėti nuo to, kas duota vaikystėje. Išgirsti kalbą kaip dainą, kaip melodiją, kurios niekada neužmirši. Vėliau ji atsiskleis kaip išminties, filosofijos, intelekto lobynas, stebinantis savo gelme. Bet daugeliui jis gali ir neatsiverti.

Renata Šerelytė



efoto.lt nuotr.

KUKUTIS STEBI PLENTU ROPOJANČIĄ BORUŽĘ

*Man negaila,
man taip negaila,
man taip negaila kalnų aukščiausių
nei vandenų,
man taip negaila,
man taip negaila
lėktuvų ir Amerikos, –
kaip gaila man,
kaip gaila man boružės,
ropojančios asfaltu,
po kojom, po ratais – asfaltu.
Tokia ji maža ir silpna,
dieną naktį – asfaltu.
Ir nēr jai pasauly jėgos,
ir nēr jai pasauly jėgos,
kuri ją sutryptų –
tokia ji maža ir silpna,
mažesnė už mažą.
Po kojom, po ratais –
per tokį mažumą
nėra jai pasauly jėgos!*

Marcelijus Martinaitis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Amžinoji kova dėl rašto • **2-as psl.** Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Inkunabulai – mūsų civilizacijos simbolis • **3-as psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Šalies gerovė – ne vien pinigai • **4-as psl.** Dr. Žydronė Kolevinskienė: „Lietuvą su užsieniu jungiantis tiltas tik stiprėja ir ilgėja“ • **6-as psl.** Rasa Bačiulienė. Juozas Katilius – Vytautas Vaitiekūnas: meilė Lietuvai stipresnė už mirtį (5) • **7-as psl.** Jolita Skablauskaitė. Eilėraščiai • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Paveikslai iš kunigo Ričardo Mikutavičiaus kolekcijos • Europos diena Lietuvoje

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS



Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. suteikė 15 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Inkunabulai – mūsų civilizacijos simbolis



Akimirkos iš inkunabulų katalogo pristatymo vakaro.



L. Vasiliauskaitės–Rožukienės nuotraukos

LAIMUTĖ VASILIAUSKAITĖ-ROŽUKIENĖ

Nacionaliniame muziejuje LDK valdovų rūmuose, iškilmingai pristatant Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos inkunabulų katalogą (išleistas 2014 m. pabaigoje ir jau pristatytas šių metų rugpjūtį), pasirašyta šių abiejų institucijų bendradarbiavimo sutartis.

Vakaras ištis buvo įspūdingas. Jo vairą į savo rankas perėmė Jolita Steponaitienė, Nacionalinės bibliotekos Informacijos išteklų formavimo ir vystymo centro direktorė. Visus garbingus svečius ir bibliotekų atstovus pasveikino abiejų institucijų vadovai: Nacionalinės bibliotekos direktorius prof. Renaldas Gudauskas ir Nacionalinio muziejaus LDK valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas. Vadovai pasirašė bendradarbiavimo sutartį, „kuria įtvirtino bendrą poziciją organizuojant švietėjišką veiklą visuomenėje, skleidžiant Lietuvos istorijai išliekamąją vertę turinčią kultūrą“.

Tarp senųjų paveikslų ir Lietuvos miesto herbu skambėjo XV a. muzika, pvz., iš Montserato rankraščio, atliekama ansamblio „Chiaroscuro“ senosios muzikos profesionalų (senąja arfa grojo levas Baublytė, klavesinas ir vokalas – Vilimo Norkūno). Po diskusijos „Senoji knyga ir jos kultūrinė aplinka“ ir dalyvių klausimų visi buvo vaišinami šampanu su užkandžiais.

Nacionalinės bibliotekos inkunabulų katalogas. Renginio metu ekrane buvo rodomos katalogo puslapių skaidrės. Su juo buvo galima susipažinti, pavartyti ir išgityti. Nacionalinės bibliotekos inkunabulų rinkinį sudaro 83 leidiniai (86 egz.) su išsamiais jų aprašais, nurodant ir fingerprintą – knygos atpažinimo kodą, identifikuojantį defektinę knygą. Atskira knyga pateikiama su bibliografiniu aprašu, viršeliu, antraštėmis, proveniencijų bei įdomesnėmis iliustracijomis – inkunabulams būdingu nepilnu antraštinio lapu. Leidybiniai duomenys pateikiami knygos pabaigoje – kolofone. Tiesa, dažnai inkunabulai būdavo leidžiami ir be leidybinių duomenų. Ne vieno inkunabulo puošmena – ranka piešti ar spalvinti mėlyni, raudoni, net auksinti inicialai – pirmosios didžiosios raidės. Gausios iliustracijos supažindina su knygų nuosavybės ženklais, piešiniais ar marginalijomis.

Lietuvos nacionalinės bibliotekos direktorius Renaldas Gudauskas kalbėjo, kad šios sutarties pasirašymas yra bendro starto pradžia: konsultuoti mokslą, svetur – kitais klausimais, pradėti bendrą projektinę bazę, nes Valdovų rūmų renginiai labai imponuoja. Biblioteka pernai pažymėjo 95-metį, jis padėjo Kultūros Tarybai už prestižinio leidinio finansavimą ir išleidimą. Atskirai padėjo bendrovei *Jacobs Creek* – už šio renginio rėmimą.

Valdovų rūmų direktorius Vydas Dolinskas pajuoka-

vo, kad šiandien jie čia tik aptarnaujantis personalas. Pasidžiaugė ir Vrublevskių bibliotekos, ir Vilniaus universiteto bibliotekų, su kuriomis bendradarbiaujama ne vienerius metus, nuolatine parama ir dėmesiu. „Be jūsų mūsų darbai nebūtų svarbesni, pvz., rengiant Sapiegų ar Žalgirio mūšio parodą. Ne tik parodos ar katalogai, kasdieninė veikla susijusi su jūsų inovacijomis. Be jūsų žinių bagažo visa tai neįmanoma. Reikėtų apskritai dažniau pakviesti, nes tai aktualina Lietuvos kultūros paveldą. Norisi pasveikinti su nuostabių leidinių“. <...>

Surengtoje diskusijoje „Senoji knyga ir jos kultūrinė aplinka“ dalyvavo du VU Komunikacijos fakulteto atstovai: prof. dr. Arvydas Pacevičius ir doc. dr. Alma Braziūnienė bei leidinio sudarytoja dr. Viktorija Vaitkevičiūtė-Verbickienė, Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus darbuotoja.

Inkunabulai – kas tai per daiktas? *Incunabula* – išvertus iš lotynų kalbos yra lopšys, vystyklai. Žmonijos civilizacijos pradžia, kultūros paveldas. Tai senosios, retos, nuo spaudos išradimo (ankstyvųjų Johano Gutenbergo spaudos darbų, 1446 m.) iki 1500 m. gruodžio 31 d. imtinai) išleistos knygos (visų knygų pirmtakai), turinčios reikšmę bendruomenės, šalies istorinei ir kultūrinei atminčiai. Inkunabulai – vienas Vakarų civilizacijos įrodymų, mūsų civilizacijos simbolis. Pirmosios spausdintinės knygos turi savą specifiką, keletą skiriamųjų požymių.

Kas būdinga inkunabulams? Nėra antraštinio lapo, o informacija (autorius, antraštė, išleidimo vieta, spaustuvininkas, spausdinimo data ir kt.) – pateikiama knygos pabaigoje, kolofone (poligrafiškai kitaip šį tekstą surinkus). Tekstas ištisinis, be pastraipų, o kad jį lengviau būtų skaityti, sakinių ir skyrių pradžioje ranka raudonu rašalu būdavo pažymima pradžia, t. y. rubrikuojama (lot. *ruber*; *bra*, *brum* – raudonas). Teksto ir skyrių pradžios inicialų raidės puošiamos ranka (iliuminuojamos), tam spaustuvininkas spausdindamas specialiai palikdavo vietas, o iliuminatoriui palengvinti darbą išpaudžiama tik nežymi raidelė. Puslapiai nebuvo numeruojami arba numeruojami lapais (*foliacija*). Kad knygrišiui būtų lengviau, lankai žymimi raidėmis (*signatūromis* arba *kustodais*) – puslapio apačioje pakartojant kito puslapio pradžios žodį ar skiemenį). Kiekvienas inkunabulas būdavo individualiai apipavidalinamas, jo rubrikavimas, iliuminavimas, iršimas ir kt. užtrukdavo. Manoma, kad Johanno Gutenbergo Biblija (simboliškai pirmoji spausdinta knyga) buvo spausdinama 4 metus (1452–1455), ir dar vienerius užbaigiama, apipavidalinama.

Kas yra senoji knyga apskritai? Senumo sąvoka labai sąlygiška. Mūsų susitarimo reikalas pasikliaujant ir kolegoms užsienio šalyse. Kas yra inkunabulas, priklauso nuo kiekvienos kartos individo (kitakalbė literatūra iki XIX a. III dešimtmečio, lietuviškoji – iki spaudos uždraudimo). Kodėl mums, XXI amžiaus žmonėms, toks svarbus XV a. paveldas? XV a. knygos Lietuvoje – didelė vertybė, nes yra senos (nedaug tokių turime). Jos kruopščiai tyrinėjamos.

Inkunabulų katalogai. Inkunabulų tyrinėjimas vadinamas inkunabulistika. 1975 m. išleistas **Nojaus Feigelmano** Lietuvos inkunabulų katalogas, kuriame aprašyti 62 inkunabulai. Iš jų 12 tuo metu priklausė Knygų rūmams (1992 m. Knygų rūmai prijungti prie Nacionalinės bibliotekos, o inkunabulai pateko į Retų knygų ir rankraščių skyrių). Trys inkunabulai priklausė Edmundo Laucevičiaus bibliotekai (1995 m. juos Nacionalinei bibliotekai dovanojo Lietuvos dailės muziejus). Taigi pasenus kai kuriai N. Feigelmano katalogo informacijai (ne mokslinė prasme, o dėl inkunabulų pasiskirstymo Lietuvos atminties institucijose: išaiškinta naujų, patikslintos žinios apie seniai esamus) ir išleistas naujas. Nojaus Feigelmano kataloge jų iš viso užregistruota 453, o dabar turime 490 (40–čia inkunabulų pasipildė informacija, o kai kuri informacija pradingo). Per 40 metų nedaug nusipirkome, bet išaiškinome, kiek yra savų. Atsirado specialistų. Jie svarbūs ir tarptautinei mokslo visuomenei.

Pasaulyje daugiausia inkunabulų sukaupia Bavarijos valstybinėje bibliotekoje. Miunchene – 20 000, Britanijoje – 12 500, Prancūzijoje – 12 000, Vatikane – 8 500, Amerikoje – 8 000, Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge 7 000, Californijoje – 5 500. Kiek jų galėjo būti iš viso? Manoma, XV a. inkunabulų galėjo būti apie 20 mln.

Buvo užduotas klausimas prof. dr. Arvydui Pacevičiui, kaip jam sekasi tyrinėti inkunabulus ir ar sunku tai daryti? Profesorius kalbėjo, kad senosiose bibliotekose jų, retų knygų, būta daug daugiau. XVIII a. pab. – XIX a. pr. suvokta, kad tai ypatinga knyga, suprata, kad jos skiriasi nuo kitų (panašios į rankraščius, neturi titulinio lapo). Inkunabulai buvo viena iš svarbių sudedamųjų dalių senųjų vienuolynų bibliotekų fonduose. XIX a. naikinant vienuolynus jie atsidūrė privačiose kolekcijose, o per Kauną – į Vilnių. Lietuvoje iki XIX a. inkunabulai nebuvo traktuojami kaip vertybė. Sena knyga buvo neigiama – negraži, nes ją reikia pakeisti nauja. Tai todėl tiek daug jų netekome. XIX a. pr. inkunabulai VU universitete įgijo vertę. XIX a. II pusėje vertė pasikeitė – daugybė caro pareigūnų siekė kuo pigiau jų išgityti, pirkto nemažai inkunabulų, o naivuoliai vienuoliai jiems parduodavo. Žiūrint kiekybiškai, pirmoje vietoje – pranciškoniškosios atšakos, bernardinai, jėzuitai. Karmelitai (tiek senosios regulos, tiek naujosios) taip pat turėjo nemažai inkunabulų.

Kiek didikai turėjo inkunabulų. Knygos bajorų šeimose buvo dovanojamos iš kartos į kartą, kol vėliau nusprendavo padovanoti VU bibliotekai. Taigi anksčiau senosios knygos (ir inkunabulai) buvo paveldimi. Ten atsirasdavo įrašų: turimos omeny šeimos kronikos, įklijuojami specialūs įrašai, susiję su *Silva Rerum*. Žinoma, kad bibliofilas **Jonas Krizostomas Gintila** (1788–1857), kunigas, Žemaičių vyskupijos administratorius, teologijos daktaras, turėjo aistrą retoms knygoms (buvo sukaupęs per dvidešimt tūkst.

Atkelta iš 2 psl.

tomų). Nacionalinėje bibliotekoje saugoma gausi Gintilos kolekcija (tai gal reikėtų studentus orientuoti kursiniam ar diplominiam darbui ją tyrinėti? Nekalbant apie profesionalus, kurie amžinai neturi laiko...). Akivaizdu, kad čia bus daug darbo. Taip pat laukia nacionalinio masto projektas – Žygimanto Augusto bibliotekos rekonstrukcija (gal skaitmeniniu būdu), toks yra terminas – skaitmeninė repatriacija (valdovas turėjo 4000 tomų, 960 knygų pavadinimų).

Inkunabulas, kuriame paminėta Lietuva (*Littav*). Apie XV a. duomenų bazę sudarytas katalogo albumas palengvina darbą, nustatant anksčiausius lygius. Atsivertus bazę – matai, kad jų yra labai daug. Daugiausia iš vokiečių. Du išskirtiniai. Tai – Hartmano Šedelio (Schedelio) (1440–1514) kronika su 1809 medžio raižiniais (juose – Europos miestai, istoriniai asmenys) ir vokiečių teologo **Sebastiano Branto** satyra **Kvailių laivas** *Das Narrenschiff* (išleistas ir vokiečių, ir lotynų kalbomis), kur išjuoktos ydos (čia pamišėliai laivu keliauja į kvailių rojų Naragoniją). Abu iliustravo Albrechtas Diureris. Trijose Lietuvos bibliotekose yra po vieną H. Schedelio kroniką: Vilniaus universiteto, Lietuvos nacionalinėje bibliotekoje ir Kazio Varnelio namuose–muziejuje. LMM bibliotekoje saugomas Didžiosios kronikos egzempliorius defektinis: trūksta pradžios ir kai kurių pabaigos lapų, viršutinio kietviršio ir nugarėlės, o po 248 lapo – įrišti keturi lapai XVII a. žemėlapių. VU bibliotekos egzempliorius geriau išsilaikęs, tik XX amžiuje „perrengtas“ (t.y. perrištas) vietoj medžio lentos – kartonu. Palyginus Schedelio Didžiąją (VU bibliotekoje) saugomą kroniką su Mažąja jo kronika, saugoma Kazio Varnelio name–muziejuje, pastarojoje Lietuvos aprašyme ištaisytos korektūros klaidos, yra kitų pakeitimų. Pateiktas Lietuvos aprašymas **Littav Sebastiano Branto** vertime iš vokiečių kalbos – tikrai maža knygutė – 20 cm. *Kvailių laivas* priklausė Karaliaučiaus **Martino von Wallenrodto** (1570–1632) bibliotekai (yra bibliotekos ekslibrisas ir Wallenrodto parašas su rankraštiniu įrašu (dar ir knygų ženklai suteikia vertę). Nacionalinės bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje esantis *Kvailių laivo* egzempliorius yra lotynų kalba (1497 m. vokiečių humanisto Jakobo Locherio vertimas *Stultifera navis*, spausdintas Baselyje Johanno Bergmanno von Olpe). Jame ne tik Lietuvos aprašymas, yra ir šalies iliustracija – fantastiškas miesto vaizdas, pritaikytas kronikoje ir kitiems miestams. *Littav* minima ir H. Schedelio kronikoje esančiame Europos žemėlapyje. Ką reiškia viena knyga? Vienas inkunabulas nėra vertybė, tik jų kolekcija (nors kainuoja keliasdešimt tūkstančių eurų). Visi Lietuvos institucijose esantys rinkiniai susiformavę istoriškai. Ir Sapiegos, ir vyskupas Protasevičius turėjo Schedelio kroniką. Dabar restauruojamoje Schedelio kronikoje yra Kelmės klebono įrašas.

Mišiolas. Iki XVI a. Katalikų Bažnyčia neturėjo bendro mišiolio (jo reformomis užsiėmė Tridento bažnytinis susirinkimas, vykęs su pertraukomis 1545–1563). Mišiolas kunigų naudotas per Šv. Mišias kiekvienai bažnytinių metų dienai. Jį sudarė šv. Mišių tekstai ir jų laikymo taisyklės. Inkunabulas Baselio mišiolas (*Missale Basiliense*), išleistas 1485 m. spaustuvininko Nikolaus Kesslerio iš Baselio, turi tris dalis: *Proprium Missarum de Tempore* – kilnojamų švenčių ir šventadienių šv. Mišios; *Proprium Missarum de Sanctis* – atskirų šventųjų šv. Mišios pagal liturginius metus; *Commune Sanctorum* – įvairios šv. Mišios. Seniausios knygos inkunabulai buvo iliustruojami ranka. Bazelio *Mišiole* yra du inicialai – spalvoti ir pauksuoti.

Lotynų kalba buvo pagrindinė, tačiau vienas inkunabulas yra tik vokiečių kalba – Augustijono Stephano von Landskrono **Himmelstrasse** („Dangaus gatvė“, Augsburg, 1484 m.) – tiems, kas tuo metu nemokėjo lotyniškai (XV a. lotyniškai mokėjo dvasininkai ar baigę universitetus).

Kiek inkunabulų pavadinimų buvo Europoje? Inkunabulistika į tai dar neatsakė. XX a. pr. (1926 m.) prūsų vokiečių kataloge – 11 tomų suvesta inkunabulų. Britų ir vokiečių bibliotekos operuoja skirtingai – apie 40 000.

Kiek išliko bibliofilų medžiojamų brangiausių pasaulyje inkunabulų (J. Gutenbergo „42 eilučių Biblijos“ (1456 m.) egzempliorių? 47, 48, 49? Nesuskaičiuojama. Mainco (Vokietija) Gutenbergo muziejaus internetinėje svetainėje teigiama, kad (2014 m. duomenimis) išlikę 49 egzemplioriai, iš jų vienuolika spausdinti ant pergamento (1950 m. buvo žinomi 45 šios Biblijos egzemplioriai). Indianos universiteto bibliotekoje (JAV) yra defektinis šios Biblijos egzempliorius (jo Gutenbergo muziejus Maince į apskaitą neįtraukia). Prinstono egzempliorius defektinis, tačiau nereiškia, kad bus paneigtas. Mokslininkai ar institucijos nesutaria ir skirtingai vertina defektinius egzempliorius arba kai kurių jų fragmentų nepripažįsta. Paneiginėjama ir paneiginėjama... Bet kas gi yra nauja? Tai – užmiršta sena. Gal kartais formaliai nukertame nustatydami inkunabulų ribą (iki 1500 m. gruodžio 31 d. imtinai išleistos knygos). Buvo iškelta mintis, kad ir XVI a. spaudą reikėtų tyrinėti (*postinkunabulus*) – tai ta pati knyga, kuri turi rankraščio knygos bruožų. □

Šalies gerovė – ne vien pinigai



ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Jau esame pripratę, kad šalies gerovė yra matuojama ekonominiais metais. Vėliau prie tos gerovės įvertinimo buvo pridėti socialiniai faktoriai. Pagaliau prieš penkiolika metų prof. Ed Diener pasiūlė dar pridėti subjektyvios gerovės sąvoką. Ši sąvoka apima žmones, kurie vertina, ar jie patenkinti savo gyvenimu, ar nepatenkinti. Tuo buvo pabrėžta, kad gyvenimo kokybė nėra tik ekonominių ir sociologinių faktorių suvestinė.

Viename straipsnyje (American Psychologist, 2015 balandis) minėtas Ed Diener išvardija 40 šalių, kuriose pastoviai atliekami subjektyvios gerovės tyrimai ir matavimai. Dauguma jų – Europos valstybės, tarp jų – ir Lietuva. Šiuo atveju labiausiai pažengusios į priekį šalys yra Australija, Vokietija, Šveicarija ir Jungtinė Karalystė. Štai keletas įdomesnių gautų rezultatų apibūdinimų. Laimingiausios šalys yra ekonomiškai išsivysčiusios ir turtingos. Reikia turėti stiprius ekonominius pamatus laimei, nors, žinoma, tarp pinigų ir laimės negalima dėti lygybės ženklų.

Šalyse, kuriose žmonės tikrai patenkinti savo gyvenimu, vyrauja pagarba įstatymams ir pilietinėms žmonių teisėms. Tuo pačiu šiose šalyse yra mažiau korupcijos. Laimingos bendruomenės turi sugebančią ir veiksmingą valdžią. Pastebima, kad šiose šalyse veiksminga ir progresyvi mokesčių sistema. Taip pat aukštos subjektyvios gerovės šalyse veikia pajamų apdraudos programos (pensijos, bedarbių pašalpos) ir sveikatos apdrauda. Veikia taip pat ir darbų persikvalifikavimo programos ir įvairios paskatos darbdaviams. Pažangiose subjektyvaus patenkinimo šalyse veikia ne tik politinė laisvė, bet ir nuosavybės teisių apsauga, darbo rinkos įstatymai ir stipri valiuta. Yra duomenų, liudijančių, kad nedarbas neigiamai atsiliepia subjektyviai laimei.

Nenuostabu, kad sveikesnėse šalyse vyrauja didesnis patenkinimas gyvenimu. Gyvenantieji šalyse, kuriose veikia socialiniai medicinos draudimai, sakosi esą laimingesni. Suprantama, kad žmonės, supami sveikos ir švarios natūralios gamtos aplinkos, taip pat yra laimingesni.

Šių duomenų paskatinti, mokslininkai padeda savo šalims ruošti gaires ateičiai. Persama išvada, kad šalys, kuriose gerai uždirbama ir kuriose veikia socialinis drau-

dimas, prisideda prie subjektyvios gerovės. Tai džiugi žinia liberalams. Ne mažiau džiugi žinia, ypač konservatoriams, yra duomenys, rodantys, kad vedybos prisideda prie subjektyvios laimės. Šias subjektyvios gerovės iniciatyvas remia ir Jungtinės Karalystės ministras pirmininkas konservatorius David Cameron. Pristatydamas naujų įstatymų siūlymus jis pranešė, kad šalis seks ir matuos ne tik ekonominį augimą, bet ir gyventojų gerovę, matuos ne tik ekonominio standarto lygį, bet ir gyvenimo kokybę.

O kokia padėtis Lietuvoje? Išsamiaame straipsnyje J. Ruževičius (www.kvalitetas.lt) pateikia įdomių faktų. Jis mini 2010 m. atliktą 100 šalių gyvenimo kokybės vertinimą, integruojantį ugdymo ir mokymo, sveikatos apsaugos, ekonomikos dinamizmo, politinės aplinkos ir gyvenimo kokybę. Pagal šį rodiklį geriausia šalimi pripažinta Suomija. Po jos eina Šveicarija, Švedija, Australija, Liuksemburgas, Norvegija, Kanada, Olandija, Japonija ir Danija. Lietuvai skirta 34 vieta. Kitoje studijoje, atliktoje 2005 m., Lietuva atsidūrė 63 vietoje iš 111 tirtų šalių. Tiek patenkinimas gyvenimo kokybe, tiek ir laimė labiausiai vertinami keturiose Europos Sąjungos šalyse: Danijoje, Švedijoje, Suomijoje ir Norvegijoje.

Vertingos apžvalgos pabaigoje J. Ruževičius pateikia apibendrinimą. Anot jo, gyvenimo kokybė yra sudėtinga ir daugiabriauinė sąvoka, apimanti įvairiausius gyvenimo aspektus. Gyvenimo kokybė apima svarbias žmogaus ir šalies gyvenimo sritis, įskaitant fizinę, psichologinę, dvasinę, socialinę, ekonominę ir sveikatos. Plačiai remiamasi Pasaulio sveikatos organizacijos pateiktu gyvenimo kokybės apibrėžimu. „Gyvenimo kokybė – tai individualus kiekvieno žmogaus materialinės, fizinės, psichologinės ir socialinės gyvenimo gerovės suvokimas ir jos vertinimas kultūros vertybių sistemos kontekste, siejant tai su asmens tikslais, viltimis, standartais ir interesais“.

Gyvenimiškiau visa tai aptarė vienas pilietis Delfi svetainėje. Klausdamas, ar tik su pinigais mes linkę sieti laimę, jis siūlo išmokyti džiaugtis mūsų gamta ir ją išsaugoti. Anot jo, reiktų suprasti, kad gyvename tik vieną kartą ir reikia padėti kitiems žmonėms, net nepažįstamiems. Jis kviečia visus gerbti ne tik savo šeimą, bet ir praeivį gatvėje. Tokį nuosirdų patarimą suprastų ir eilinis pilietis mano gimtajame kaime, kur seniai žinoma, kad ne piniguose laimė. □

Dr. Žydronė Kolevinskienė: „Lietuvą su užsieniu jungiantis tiltas tik stiprėja ir ilgėja”



Tomo Petrylos nuotr.

Praėjusių metų pabaigoje Lituanistikos tyrimo ir studijų centre stažavosi Lietuvos edukologijos universiteto (LEU) Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros docentė, LEU Lituanistikos fakulteto studijų dekanė, humanitarinių mokslų daktarė Žydronė Kolevinskienė. Nors ir būdama labai užimta, jau ne pirmą kartą pas mus viešinti mokslininkė sutiko pasikalbėti ne tik apie mokslinius tyrinėjimus, būsimą knygą, literatūrą...

Jūsų atvykimo į Čikagą pagrindinis tikslas buvo surinkti reikiamą medžiagą būsimai knygai apie JAV gyvenančias lietuvių moteris rašytojas. Kada laukti knygos pasirodymo?

Į Čikagą atvykstu ne pirmą kartą. Ši mokslinė stažuotė (pagal Lietuvos mokslų tarybos projektą „Konkursinis trumpalaikių mokslininkų vizitų finansavimas“) truko dvi savaites – nuo lapkričio 17 d. iki gruodžio 2 d. Visi apsilankymai „vėjų mieste“ susiję su mano moksliniais tyrinėjimais, atsiremiančiais į išeivijos rašytojų archyvinį paveldą. Pastaraisiais metais mokslinė veikla skleidžiasi dviem kryptimis: išeivijos moterų rašytojų kūryba (ypač epistolinis palikimas, egodokumentai) ir Lietuvių rašytojų draugijos veikla (LRD) Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo 1950 m. iki dabar. Šios dvi kryptys glaudžiai susijusios – lietuvių moterų rašytojos buvo LRD narės, aktyviai dalyvavusios JAV lietuvių bendruomenės visuomeniniame, kultūriniame gyvenime. Išeivijos literatūra, moterų sukurtais tekstais susidomėjau dar doktorantūros laikais, rašydama disertaciją apie Nelės Mazalaitės kūrybinį palikimą, jos pasakojimo savitumą. Tos temos, problemos „nepaleidžia“ iki šiol. Tačiau ne mažiau svarbu yra aktualizuoti JAV veikiančios Lietuvių rašytojų draugijos veiklą, ypač nuo 1950–ųjų, kai Lietuvių rašytojų tremtinių draugija (įkurta 1946 m. sausio 25–26 d. Tiubingene; pirmininkas – Stasys Santvaras) susijungė su Šiaurės Amerikos lietuvių rašytojų draugija (įkurta 1948 m. vasario 27 d.; pirmininkas – Jonas Aistis). Būtent LRD atliko Amerikoje gyvenančių lietuvių rašytojų vienijimo funkciją, siekė populiarinti lietuvių literatūrą ir kultūrą, palaikė ryšius su kitų šalių rašytojų draugijomis. Šios draugijos prerogatyva buvo pasirūpinti narių knygų ir raštų leidimu, teikti įvairias rekomendacijas, skirti premiją už geriausią metų knygą. LRD fondas, saugomas Lituanistikos studijų ir tyrimo centro (LTSC) archyve Čikagoje, praveria ir atskirų literatūros žmonių gyvenimus, pristato jų kultūrinę laikyseną. Dėl tyrinėjamos medžiagos gausumo, specifinės atrankos, knyga turėtų pasirodyti ne anksčiau nei po metų, t. y. 2016-aisiais.

Esate sakiusi, kad „dažnu atveju tiesiog jauti poreikį kalbėti, rašyti, daryti tai, ko be tavęs galbūt niekas ir nepadarys“. Ar tik dėl šios priežasties bandote Lietuvos skaitytojams sugrąžinti išeivijos rašytojus?

Yra didžiulis vidinis išipareigojimas – ir sau pačiai, ir visiems, kam tie tyrinėjimai galėtų būti svarbūs, įdomūs. Lietuvių literatūros istorijai rūpi ne tik

didieji, tad norisi aktualizuoti ir mažiau žinomus vardus, aptarti primirštus kūrinius. Šiemet minime Lietuvos Nepriklausomybės 25-metį; galima teigti, kad išeivijos literatūra jau sugrįžusi į Lietuvą – bibliotekas ir muziejus pasiekė rašytojų asmeniniai archyvai, parašyta ir apginta ne viena disertacija. Tačiau tyrinėti dar tikrai yra ką. Jau mano minėta Lietuvių rašytojų draugijos veikla. Istorikai turi atlikę nemažai panašių tyrimų, pavyzdžiui Valdo Selenio monografija „Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas“ (2007). Toks kompleksiškas žvilgsnis, rašytojų draugijos kaip sociologinio reiškinių analizė papildytų lietuvių literatūros istoriją. Kita vertus, pastaraisiais metais išeivijoje jau susiformavo nauja rašančiųjų karta. Jų tekstai taip pat reikalauja literatūros tyrinėtojų dėmesio.

Ar pavyko LTSC archyve rasti pakankamai reikalingos medžiagos ruošiamai knygai?

Reikalingos medžiagos LTSC archyve radau daugiau nei pakankamai. Vienintelis dalykas, kurio pritrūksta čia atvykus, tai – laikas. Dvi savaitės – labai trumpas laiko tarpas. Tą žino visi, kas yra dirbęs su archyvine medžiaga. Esu labai dėkinga Lietuvos mokslų tarybai, parėmusiai šią mokslinę išvyką, dėkinga LTSC, priėmusiam ir suteikusiam išskirtines sąlygas darbui. Man tai dar viena svarbi galimybė papildyti medžiagą būsimai monografijai.

Kokias svarbiausias LTSC turimas vertybes ir vertes išskirtumėte kaip literatūrologė?

LTSC išsiskiria ne tik unikaliais archyvais, bet

entuziastų darbui su tokia vertinga medžiaga.

Ar buvo netikėtų atradimų, renkant medžiagą LTSC, gal jie galėtų sudominti mokslininkus, tyrinėtojus?

Įdomiausia (ir svarbiausia) yra LRD narių korespondencija, labiausiai atspindinti to meto literatūrinius, kultūrinius įvykius, premijų teikimo peripetijas. Laiškuose kristalizuoja tarpasmeniniai rašytojų santykiai, skirtingų literatūrinių kartų diskusijos. Pavyzdžiui, nuo 1951 m. iki 1958 m. LRD pirmininkavo Benediktas Babrauskas, kuris nuo 1950 metų buvo Čikagos lietuvių rašytojų klubo pirmininkas; draugijos būstinė buvo Čikagoje. Tai buvo bene aktyviausi LRD veiklos metai, nes būtent B. Babrausko vadovaujama Draugija išleido Vydūno, Vinco Krėvės, Vaižganto raštus, buvo išspėsti Jurgio Savickio palikimo bei palaikų reikalai, pastatyti paminklai Vydūnui, Vincui Krėvei (Pennsylvanijoje), Juozui Kruminui (Vokietijoje). LTSC archyvo LRD fonde iš šio laikotarpio likę daugiausia medžiagos – Draugijos pranešimai, periodinėje spaudoje surinkti svarbiausi įvykiai, draugijos protokolai, balsavimo biuleteniai, posėdžių ir suvažiavimų dienotvarkės, narių sąrašai, anketos, kiti įvairūs raštai. Dokumentai liudija, kad tuometinio pirmininko (o ir Valdybos) laikysena literatūrinių premijų skyrimo, (ne)komunikavimo su sovietinėje Lietuvoje likusiaisiais, literatūros kokybės, literatūros atsinaujinimo, modernumo klausimais paskatino iš LRD pasitraukti nemažai jos narių. Kai kurie buvo pašalinti: 1953 metų balandžio 26 dieną iš Draugijos pašalintas Antanas Škėma (Protokolo Nr. 5(18). 1954 metų balandžio 8 dieną iš Draugijos veiklos oficia-



Sėdi iš kairės: LŠS Vlodo Putvinsko-Pūtvio klubo prezidentas Stasys Ignatavičius, VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvių literatūros katedros vedėja doc. dr. Dalia Kuizinienė, doc. dr. Žydronė Kolevinskienė, dailininkė Magdalena Birutė Stankūnienė. Stovi: LTSC vykdomoji vicepirmininkė Kristina Lapienytė ir LTSC vicepirmininkė Loreta Timukienė.

svarbiausia – čia dirbančiais žmonėmis. Man, kaip literatūrologi, yra svarbūs tiek draugijų archyviniai fondai, tiek atskirų personalijų archyvinis palikimas, rankraščiai, nuotraukos (galima minėti B. Babrausko, G. Tulauskaitės-Babrauskienės, B. Ciplijauskaitės, B. Sruogos, A. Škėmos, A. Mackaus ir kt.).

Kokius kelius matote Lietuvos mokslo, švietimo institucijoms bendradarbiaujant su LTSC?

Pirmiausia – bendri projektai, kurie leistų ne tik atvykti Lietuvos mokslininkams tyrinėti LTSC archyvų, vykdyti mokslinius tyrimus, bet ir operatyviau keistis naujausia informacija, rengti bendrus renginius, viešinti, skleisti LTSC esantį lituanistinį paveldą.

Jau ne pirmą kartą viešite LTSC, kokią matote šio dižiausio išeivijoje esančio archyvo ateitį, viziją?

Visada norisi ateitį matyti kuo šviesesnė. Žinau, su kokiais sunkumais susiduria JAV esantys lituanistikos židiniai, bet norisi tikėti, kad ir toliau bus

liai pasitraukia Marius Katiliškis (skelbimas laikraštyje „Naujienos“), 1956 metais išstoja Kostas Ostrauskas, 1957 metais Antanas Kėkštas atsisako būti B. Babrausko vadovaujamos Draugijos nariu, 1958 metų spalio 19 dieną iš LRD pasitraukia Petronėlė Orintaitė. Tais pačiais 1958-aisiais Sonė Pipiraitė-Tomarienė už savo apysakos vaikams išleidimą Vilniuje taip pat buvo pašalinta iš Draugijos. Nors oficialiai buvo teigiama apie „naujų poezijos formų ieškojimą ir ieškotojus lietuvių ir pasaulinėje literatūroje“, „lietuviškieji veiksniai prašomi, bendradarbiaujant su LRD, nedelsiant pasirūpinti mūsų žymiųjų veikalų ir lietuvių literatūros istorijos išleidimu svetimomis kalbomis“, realybėje – „mūsų tautinio išlikimo pagrindinė priemonė yra lietuviškoji knyga“ (1954 m. rugsėjo 26 dienos protokolas). Šiuo požiūriu įdomus rašytojo Igno Šeiniiaus laiškas B. Babrauskui: „Žinau, kad šis mano patarimas daug kam nepatiks. Ypatingai dėdėms ir dėdelams. Man

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

pačiam pastaraisiais metais teko išgirsti nemažai papeikimų ir paniekos, kam rašau svetima, kur gyvenu, suprantama kalba. Turėčiau lietuviškai į skandinavus kalbėti! Tiesa, Pirmojo Didžiojo karo metu ir metais po jo lietuviškosios visuomenės žiūrėta į tai visai kitaip. Petras Klimas, Jurgis Savickis, aš ir kiti buvom raginami ir skatinami, kad tik daugiau svetimomis kalbomis rašytume, Lietuvos vardą ir jos laisvės reikalą pasaulinei opinijai įprasmintumėm. Dabar, nepriklausomybė ir laisvė pralaimėjus, jau kitaip. Neribotas, mus iš šalies stebintiems nesuprantamas šovinizmas bus išikoręs aukščiau proto, šalto apskaičiavimo, bus aptemdęs realiąją mūsų tautos padėtį, perspektyvas supainiojęs ir apniaukęs. Dėl susidariusios ar kieno dirbtinai išėivijos sudarytos nuotaikos – Jurgis Savickis daniškai jau daugiau neberašo. Apima ir kitus abejonės, ar verta. Bet jūs <...> turėtumėt geriau žinoti, kaip reikia į pasaulį prabilti, kad jus, mūsų tautos balsą išgirstų ir suprastų.” (1952 m.).

Pastaruoju metu Lietuvoje padidėjo dėmesys Lietuvos išeiviams – sukurta „Globalios Lietuvos” programa, vykdoma nemažai bendrų Lietuvos ir išeivijos projektų. Kaip atrodo, ar pakankamai dėmesio Lietuva skiria išeivijos kultūrai, švietimui, čia esančio mūsų paveldo išsaugojimui, tyrinėjimui?

Šiuo metu iš tiesų yra padidėjęs dėmesys lietuvių kultūrai, literatūrai, švietimui išeivijoje: „Globalios Lietuvos” tinklas, lituanistiniam švietimui užsienyje sukurtas projektas LUGIS, vyksta konferencijos, seminarai užsienio lituanistinių mokyklų mokytojams. Būtina paminėti Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros 2010–2012 metais vykdytą projektą „Tautinės vertybės 1990–2009 metų lietuvių išeivijos literatūroje (TAUVERLITA), kurio pagrindu 2011 metais vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Aksiologinis tapatybės aspektas naujausioje lietuvių išeivijos literatūroje” ir 2013 metais išleista kolektyvinė monografija „Lietuviškumo ribos. Tautinių vertybių kaita XX amžiaus pabaigos–XXI amžiaus pradžios lietuvių (e)migrantų autorių kūryboje”, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto atliekamus tyrmus, iš kurių 2012 metais gimė taip pat kolektyvinė monografija „Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje”, aptarianti tapatumo pokyčius emigracijoje iš sociologinės, istorinės, literatūrologinės perspektyvos, galima minėti ir daugelį kitų tyrinėtojų darbų – profesoriaus Egidijaus Aleksandravičiaus, docentės Dailos Kuizininės. Lietuvoje jau yra ir apgintų daktaro disertacijų šia tema, pavyzdžiui, Rūtos Šlapkauskaitės „Multikultūrizmo problema Kanados literatūroje: Egzotikos diskurso apraiškos” (VU, 2008), Dianos Jovaišienės „Tautinio tapatumo raiška naujausiuose lietuvių autorių svetur parašytuose tekstuose (Irenos Mačiulytės-Guilford „Glėbys”, Antano Šileikos „Bronzinė moteris” ir „Pogrindis”, Valdo Papievio „Vienos vasaros emigrantai” ir „Eiti”)” (VDU, 2014). Šiomet pasirodė ir dr. Lauros Laurušaitės monografija „Tarp nostalgijos ir mimikrijos: lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanai”. Svarbi šių metų tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje vykusio diskusija „Rytų Europos literatūrų slinktytis po Antrojo pasaulinio karo” apie bandymus „išsvietinti”. Gegužės 7 dieną Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Lituanikos skyrius rengia diskusiją, skirtą diasporos tyrinėjimams ir perspektyvai. Žinoma, visada galima sakyti, kad galėtume daryti daugiau, bet pastebėčiau, kad yra nuveikta nemažai ir ta veikla tik aktyvėja, tiltas, jungiantis Lietuvą su užsienio lietuvių bendruomenėmis, tik stiprėja ir ilgėja.

Esate Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto dekanė, būdama Amerikoje lankėtės Čikagos lituanistinėje mokykloje – kokius įspūdžius parsivežate?

Apsilankymas Čikagos lituanistinėje mokykloje paliko neišdildomus įspūdžius. Stebėjau lietuvių kalbos pamoką, kurioje vyresnieji moksleiviai diskutavo apie lietuviškąją tapatybę. Man buvo labai svarbu pamatyti, kaip vyksta ugdymo procesas lietuviškoje mokykloje už Atlanto, pajusti vienos didžiausių lietuviškų mokyklų JAV darbo specifiką. Tai – neįkainojama patirtis.

Abi Čikagoje veikiančios didžiosios lituanistinės mokyklos džiaugiasi šimet sulaukusios pagalbos iš Lietuvos – jose du mėnesius praktiką atliko Lietuvos edukologijos universiteto studentės. Ar galime tikėtis tolimesnio bendradarbiavimo su LEU?

Nuoširdžiai to norime ir tikime, kad tai tik pirmieji žingsniai Lietuvos edukologijos universiteto ir Čikagos bei Maironio lituanistinių mokyklų bendradarbiavime. Pirmą kartą Lietuva išlydėjo studentes atlikti pedagoginės praktikos į JAV lituanistines mokyklas (iki šiol iš už Lietuvos ribų esančių lietuviškų mokyklų dažniausiai praktiką atlikdavo Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje). Džiaugiamės, kad tos keturios studentės, laimėjusios Švietimo mainų paramos fondo konkursą, yra būtent Lituanistikos fakulteto studentės. Sausio mėnesį parėngėme bendrą projektą LR Švietimo ir mokslo ministerijai, kuris skirtas lituanistinio ugdymo stiprinimui užsienio lietuvių mokyklose (vadovėlių, metodinių priemonių rašymas, seminarai mokytojams, vasaros stovyklos moksleiviams ir pan.).

Koks Jums atrodo šiandieninis Amerikos lietuvių kultūrinis gyvenimas?
Sunku būtų apibendrinti lietuvių kultūrinį gyvenimą visoje Amerikoje, tačiau Čikagos apylinkių – tikrai įdomus ir aktyvus. Džiaugiuosi kultūriniais renginiais, susitikimais su išskirtiniais žmonėmis iš Lietuvos Čikagos lituanistinėje mokykloje, labai unikalių parodos pristatomos Lietuvių dailės muziejuje Lemonte, matoma ir Balzeko muziejaus veikla.

Nukelta į 8 psl.

„TAI GRAŽIAI MANE AUGINO...”



Sauliaus Pagojaus nuotraukos



Š. m. gegužės 3 d. LR ambasadoje Osle vyko NLB lituanistinės mokyklos „Gintaras” (vadovė Jolanta Markevičienė) bei lituanistinės mokyklos „Varliukų abėcėlė” (vadovė Regina Ardavičienė) jau 9-tą kartą organizuojama ir tarptautine tapusi raiškiojo skaitymo popietė „Tai gražiai mane augino...” Šį renginį 2006 m. inicijavo tuometinio ambasadoriaus žmona Birutė Eidintienė ir iki šiol globoja Lietuvos ambasada bei kadenciją einantis ambasadorius. LR ambasadorė Izolda Bričkovskienė asmeniškai prisidėjo prie šventės organizavimo, suteikė ambasados patalpas ir šiltai bendravo su lietuvių bendruomene.

Šiomet renginyje dalyvavo 25 skaitovai iš lituanistinių mokyklų „Gintaras” (Oslos), „Žilvinas” (Dramenas), „Varliukų abėcėlė” (Fredrikstadas), „Žemyna” (Oppland ir Hedmark regionas), Rogalando vaikų laisvalaikio centro bei svečiai iš Londono. Renginį pradėjo ir mamytės kūrinis skyrė jaunosios smuikininkės.

Nuostabius eilėraščius bei gėles mamytės dovanojo mažieji skaitovai. Popietėje dalyvavusių vaikų pastangas vertino žiuri komisijos nariai, juos apdovanojo vardiniais diplomais bei lietuviškomis knygomis. Komisijoje šiomet buvo mokyklos „Gintaras” mokytoja bei vertinimo komisijos pirmininkė Audronė Kaušienė, rašytoja Renata Šerelytė, mokyklų „Gintaras” bei „Varliukų abėcėlė” mokytoja Regina Ardavičienė, mokyklos „Žemyna” vadovė Gintarė Sekonaitė bei NLB valdybos narė, atsakinga už kultūrą, Gaiva Navickaitė.

Renginyje dalyvavo rašytoja Renata Šerelytė. Tai – poetė, prozininkė, kritikė, pjesių ir literatūros kūrinių vaikams autorė. Jos kūrybinėje biografijoje – eilėraščių ir prozos knygos vaikams, istorinės nuotykinės apysakos jaunimui, novelių rinkiniai („Balzamuotojas” apdovanotas G. Petkevičaitės-Bitės premija), romanai: „Ledynmečio žvaigždės”



(2000 m. Žemaitės premija) ir „Vardas tamsoje” ir kt.

Deichmanske bibliotekoje Norvegijoje galima rasti ir paimti skaityti šias Renatos Šerelytės knygas: „Kokono baladės”, „Vėjo raitelis”, „Vardas tamsoje”, „O ji tepasakė miau”, „Balandų ratas”.

Mažieji dalyviai džiaugėsi gražiomis autorės knygelėmis apie Krakatukus, klausėsi jos pasakojimo apie jų atsiradimą, dalyvavo kūrybinėse dirbtuvėlėse ir savo piešiniais padovanojo rašytojai idėjų kitoms istorijoms apie šiuos stebuklingus veikėjus. Taigi, lauksime autorės pažadėto tęsinio...

Šventėje taip pat vyko knygų mugė, kurioje buvo ne tik R. Šerelytės, bet ir kitų lietuvių autorių knygų. Džiugu, kad lietuviškos knygos yra visada paklausios ir yra greitai nušluojamos tėvelių. Dėkojame Algirdui Dagiliui, atvežusiam knygeles iš Lietuvos. Ketinama knygų mugės idėją vystyti ir ateityje.

Renginį organizavo puiki komanda: mokyklos „Gintaras” mokytojai ir tėveliai bei NLB valdyba, lituanistinė mokykla „Varliukų abėcėlė”, LR ambasadorė Norvegijos Karalystėje. Renginį taip pat parėmė Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija.

NLB informacija

El.paštas: nlbendrija@gmail.com

Juozas Katilius–Vytautas Vaitiekūnas:

meilė Lietuvai stipresnė už mirtį (5)

RASA BAČIULIENĖ

Tęsinys. Pradžia 2015 m. balandžio 18 d. „Kultūroje“

Vėliau Anelė gavo nuo Juozo trumpą laiškėlį, kad rugpjūčio 22 d. jis perėjo sieną kažkur apie Vištytį. Anelė sužinojo, kad Juozą per sieną pervežė pažįstamas ūkininkas, gyvenęs pasienyje ir turėjęs leidimą vežioti grūdus į anapus sienos esantį malūną. Juozas buvo maiše paslėptas po kitais maišais su grūdais. Nauji rusų pasieniečiai dar nebuvo labai griežti, nes Vokietija laikyta draugiška valstybe.

Tas Juozo laiškėlis Anei atrodė labai brangus, paslėpė jį sode špokinėj. Netrukus atvažiavo saugumas kratą daryt. Saugumietis nuėjo tiesiai į špokinę ir atsinešė tą laišką. Aišku, kad kažkas įskundė. Greičiausiai samdinė beraštė Emilija buvo pranešus. Ji jau buvo užverbuota. Bet kaip tada Anelė daug ko nesuprato, geru tikėjo, naivi buvo. Namus nacionalizavo. Iš vyro kabineto konfiskavo

Anelė Katilienė su keturiais vaikais buvo ištremta į Sibirą, kur tremtyje išgyveno septyniolika ilgų, varganų, be galo sunkių, bado pamėklės paženklintų, sveikatą išsekusių metų.

Pasitraukęs į Vokietiją Juozas Katilius veikė Kazio Škirpos užsienio skyriuje Berlyne ir vėliau grįžo į Lietuvą. Vokiečiams okupavus šalį ir uždarius Laikinąją vyriausybę, Katilius perėjo į antinacinę rezistenciją. Vėliau tapo Krikščionių Darbininkų Sąjungos atstovu VLIK'e.

1944 metais VLIK'as siuntė į Švediją pulkininką A. Ambraziejų, kad jis užpirktų ginklų slapta organizuojamoms kelioms lietuvių pogrindžio divizijoms. Tačiau gestapas Ambraziejų sulaikė ir vėliau VLIK'o sudėtį išaiškino. Daugelis VLIK'o narių balandžio 30 d. buvo areštuoti ir apkaltinti Reicho išdavimu. Suimtuosius vežė autobusu į Vokietiją. Štai kaip to meto nuotaikas atpasakojo Balys Gaidžiūnas: „Mums buvo įsakyta nesidairyti ir nesikalbėti. Iki Marijampolės ir nesikalbėjom, nes sargybinių automatų vamzdžiai buvo į mus nu-

sakojo, kaip kalėjimo kieme jie dirbo įvairius juodus darbus. Kartą reikėjo tempti sunkų kabelį. Kaliniai išsekę. Vienas kalinys sukrito, paskui jį netekęs pusiausvyros nukrito ir Juozas Katilius. Iškart prišoko kalėjimo sargas, ėmė rėkt: „Nesimuliokit, tinginiai prakeikti!“, ir užsimojęs iš peties trenkė šautuvo buože Katiliui. Vos tik Juozas atstojo, prižiūrėtojas ir vėl trenkė. Katilius ir vėl sukrito. Šešis ar septynis kartus taip kilo ir krito. Draugai išbalę žiūrėjo, laukė, kada jau nušaus. O Juozas tyčia krito, pats, kad anam parodytų – žiūrėk, kaip tu pajėgi. Kai Damušis paklausė, kam taip darė, atsakė: „Kad anas patenkintų savo žiaurumą, tada kitus kalinius mažiau kankins.“

Kai daug vėliau bedražygiai vėl susitiko New Yorke, prof. Damušis pasakojo, kaip jiedu eidavo pasivaikščioti, tačiau Juozas ilgai vaikščioti negalėdavo. Profesorius iš pradžių nežinojo kodėl, be to, kaskart jiems vaikstant pasigirdavo labai keistas garsas, tarsi Katiliaus batuose kliurksėtų vanduo. Tik vėliau profesorius sužinojo, kad gestapas, tardydamas Katilių, degino jam padus, tad jo padų oda liko labai plona ir greitai pažeidžiama, nuo ilgo vaikščiojimo padai imdavo kraujuoti, tad tas keistas garsas buvo kraujo kliurksėjimas batuose. Tačiau Juozas nė karto nepasiskundė, nė vienu veido raumenėliu neparodė, kad jam skauda.

Kalėjimo maisto davynys buvo labai menkas. Parai 200 gramų duonos, iš ryto vienas litras džiovintų grūdų kavos, per pietus ir vakare taip vadinamos šiltos sriubos, t. y. drumsto vandens, jokios kruopos, jokios bulvės, nieko. Karui baigiantis duonos davynys sumažėjo iki 120 gramų. Kai 1945 metais balandžio 14 dieną amerikiečių kariai išlaisvino kalinius, Katilius tesvėrė 45 kilogramus.

Dr. A. Damušis prisiminė išlaisvinimo dieną: „Mus išrikiavo kieme kalėjimo sargai. Išvarė pro vartus, matom, varo į mišką. Nori mus išvesti iš miesto. Tai mes kalbamės tarpusavy, ar mums eit, ar neit. Miške ir sušaudyt gali. Mes su Juozu atsilikom, užėjom už krūmų, žiūrim, visi nuėjo ir nieks mūsų neliečia. Tai mes atgal į miestelį. Einam, einam, namas prie pat gatvės. Įlindom į kiemą, nieko nėra, pasislėpėm daržinėj, girdim, vištą sužadavom, padėjo kiaušinių. Pavėmėm, pramušėm ir geriam – taip skanu, taip skanu – skaniausias dalykas, kokį kada nors valgiau. Niekad anksčiau žalio kiaušinio negėriau. O po to išgirdom – amerikoniai važiuoja. Pamatę kalinius meta šokoladą, cigaretes. Radijas kviečia – kaliniai, grįžkit į savo celes. Nuėjom į kalėjimą, atidarytos durys, radijo aparatai pastatyti, amerikono karininkas prisistatė, kad jis dabar čia prižiūri mus. Taip porą savaitių prabuvom. Nakvojom kalėjime, išeidavom iš kalėjimo, nueidavom pavalgyti, grįždavom atgal. Ėmėm saulės vonias, bet irgi ne per daug. Po to mus paleido, atvežė į Viurcburgą.“

Pokarinėje Vokietijoje susirinko VLIK'o žmonės ir atkūrė savo veiklą. Ten visą laiką dirbo ir Juozas Katilius, jau kaip Vytautas Vaitiekūnas. (Bijodamas pakenkti savo šeimai, kurią sovietai ištremė į Sibirą, Katilius pasikeitė vardą ir pavardę.) Štai ką prisiminė Niujorko Pace universiteto ordinarinis profesorius-emeritas dr. Bronius Nemickas: „Juozą Katilių, advokatavusį Kaune, pažinau maždaug nuo 1936 metų. Mudu suartino bendras rezistencinis darbas Vokietijoje, kai jis, 1945 metais gegužės mėn. JAV kariuomenės išvaduotas iš Bayreuth'o kalėjimo, atvyko Würzburg'an ir vėl įsijungė į Vyriausiąją Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą. Juozas Katilius, bijodamas užtraukti Lietuvoje likusiai savo šeimai bolševikų rūstybę, ėmė vadintis ir komiteto protokolus pasirašinėti Vytautu Vaitiekūnu.

Su šiuo žmogumi likimas mane suvedė vėl jau Niujorke 1949 m. birželyje, kai Lietuvos įgaliotas ministras ir nepaprastas pasiuntinys Jungtinėms Amerikos Valstijoms Povilas Žadeikis jį ir mane kartu su kitais Lietuvos politinių partijų atstovais nominavo į Lietuvos Laisvės Komitetą, kuriame mudu dirbome ir nuolat susitikdavome ligi pat jo mirties.“

Tęsinys kitame numeryje



Iš kairės: Juozas Katilius – Vytautas Vaitiekūnas, J. Brazaitis ir R. Šomkaitė

jo daiktus: odinius fotelius, sofą, spintą su knygom, rašomąjį stalą. Vyro kabinete apgyvendino politinius kalinius, o mažam, tarnaitai skirtam kambariuky apsigyveno moteriška, politinė kalinė. Anei su keturiais vaikais liko du kambariai. Durys niekur nerakinamos. Netrukus ėmė dingti daiktai. Bet kam gi pasakysi, pasiskūsi?

Birželio 14 d. ryte Anei išeinant į tarnybą, laiptinės apačioje stovėję du vyriškiai rusiškai paklausė, kuriame bute gyvena Katilienė. Anelė atsakė, kad Katilienė esanti ji pati ir paklausė, kokių reikalu ir kam ji reikalinga. Jie pareiškė, kad paaiškinsią grįžę į butą. Atrodė mandagūs ir visai neagresyvūs, bet įėjus į butą atkišo revolverį ir išpyškino, kad vykdo atsakingą užduotį, kad Katilienė su vaikais turinti per dvi valandas susiruošti į kelionę; kad jos šeima, kaip pavojinga tarybinei santvarkai, perkeliama nuolatiniame gyvenime į kitą Sovietų Sąjungos miestą, kur bus aprūpinta darbu ir gyvenamuoju plotu. Su savimi leidžiama pasiimti ne daugiau kaip 100 kg bagažo vienam šeimos nariui. Čia pat Anelė apieškojo, iščiupinėdami kiekvieną siūlę. Anelė iš pradžių visai sutriko, nežinojo, nuo ko pradėti ruoštis, ką imti, vis klausinėjo saugumiečių. Šie aiškino, kad patys nelabai žino; jie tik vykdo įsakymą, o imti reikia tiek, kiek leidžia jų instrukcija – po 100 kg žmogui, ir kad patys turės pasikrauti, pernešti, išsikrauti. Taip

kreipti. Bet už Marijampolės toks didelis sargybinių budrumas sumažėjo, ir mes pradėjome vienu kitu sakiniu pasikeisti.

Kada pravažiavom Vilkaviškį, greta sėdinčiam Juozui Katiliui sakau: „Nuo čia tik 3 kilometrai. Ten dabar netikrai dienai keliasi mano žmona, kelias penktus metukus einanti sūnų ir dar metų neturinčią dukrelę. Ir, greičiausiai, jie kalba poteri, kad man nieko blogo neatsitiktų. Ir nieko nežino, kad esu taip arti jų, tačiau vežamas į tolimą nežinią.“ Juozas Katilius pažiūri į mane ir atsako: „Tai toks mūsų likimas, kuriems rūpi, kad Tėvynė nevergautų. Mano šeimą sovietai išvežė į Sibirą, o dabar iš Lietuvos išveža ir mane. Griaudu, bet griaudintis nereikia. Reikia tik jų neužmiršti, kad išlikę gyvi, galėtume jiems padėti.“

Nacių kalėjimuose Katilius pasirodė kietas rezistentas. Jis reikalavęs, kad visi kalėjime esantys lietuviai mestų rūkyti ir cigarečių davinį iškeistų į duoną. Jo manymu, reikėjo išlikti gyviems bet kokių būdu.

Lietuvių „Reicho išdavikų“ grupė buvo gabenama iš vieno kalėjimo į kitą. Viso jie perėjo per septynis kalėjimus. Katilius, kaip ir kiti, turėjo būti pakartas, bet kadangi Vokietijoje labai trūko darbo jėgos, tai juos tam tikslui ir naudojo. Galiausiai lietuvių grupė atsidūrė Bayreuth'o kalėjime. Sąlygos buvo baisios. Kartu kalėjėjęs dr. Adolfas Damušis pa-

JOLITA SKABLAUSKAITĖ

LIŪTIS

Žmonės – baltos ir juodos kaliausės
su skrybėlėmis,
virtusiom baravykais ar medūzom
išpampusiom, iriasi
per pilkus, aštriabriaunius šešėlius,
per margą žolę, kurioje romiai juda minia
mažyčių smiltelių.
Kur lietus? Kur žemė, dangus?
Bespalvė tuštuma.
Tik sukasi joje susiglamžiusios lietpalčių
rankovės,
sliuogia raukšlės,
svyra vandens pilni krepšiai,
kažkur skęsta žmonių galvos
ir sklendžia prie skaisčios, nepaliestos
kalno pakopos.
Liaunos, stangrios linijos skaudžiai
bado kūnus,
be garso yra dideli burbulai,
tamsėja, težta popierinės kepurės.

mylimieji mano, anapus ribos,
geriau išsilaisvinti, kur laukai
iki pat dangaus tvyro pilni šokančiųjų,
kur karvės ir akmenys veidais žmonių
be nevilties tau spokso iš paskos,
ir krūmai giedantys, ir angelai, suskridę
virš klojimų, neapsakomais drabužiais;
moja tau kiekviena guba saulės spalvos;
siekštas čia, ar jo šešelis nudilęs,
plynė apgaubta iškilnaus laukimo,
ir namai prasmegę žalumo pievose,
ir žmonės dievai, bėgantys pirštų galais
žolių bangomis sukilusiomis,
o kažkas, nukritęs ant galvos, dar miega
prieš kaitrią saulę; vidurdienis arba
rytas tykusiis, nurausvintas dūzgimo,
maži šokėjai išpuikę, ant šieno kupetos,
saldusis pienas, kupstai sklidini gyvybės;
ir sklandau virs versmės, saulės paausintos;
nerimas snaudžia, krantas kažkur pasirodo,
bet už jo vėl – upė, vėl šokančiųjų pasaulis,
vėl aš ten nardau, mylintieji mane;
nėra jokios ribos, vien dūzgimas bičių,
saulės blyksniai, dainos, ganyklos skaidrios –
vien virpuliavimas šešėlių...

Ant šachmatinių žirgų
atjoja juodukai,
rankose laikydami taures,
sklidinas vyno;
o kolonos – balto marmuro,
paausintos arkos,
už jų kalnų peizažas – toks neįprastas.
Juos pasitinka senis su raudona kepuraite,
gudriai besišypsantis,
rankas ištiesia, kvepiančias medum.
– Mielieji svečiai, brangieji mano,
prašom į vidų, kaip seniai jūsų laukiau, –
aidas atsimušą į skliautuotas lubas,
pasilieja vynas, raudona srovelė
nubėga žirgo veidu.
Toks neįprastas peizažas:
už arkų kalnų kristalai,
violetinis dangus su rožiniais žiedlapiais,
kvepia sakais, medumi.
Juodukai prie kolonų pririša arklius.



Jolitos Skablauskaitės piešinys

Senis mėto kepurę į lubas.
Aš tupiu ant didelio auksinio ornamento,
visus stebiu, ir akys mano
spindi lyg kalnų viršūnės.
Mojuoju plonytėm, perregimom rankom,
bet jie manęs nemato – ir tegul.

MIEGANTIEJI

Tikrovė kasdienybė – saulės išdegintas sapnas
ryškus,
tik pasąmonėje žvakės liepsna spingsi;
šešėliai juodi į ertmę paausuoatą krenta,
ir laša vaškas tyloje;
šalia plonyčio ugnies stulpo –
miniatiūrinio bokšto, vos svyruojančio,
susitinka jie. Šviesa neryški.
Plaukia joje dūminis kaspinas,
plaukia prieblanda.

Jie nakties pilni, bet šviesūs dūmai,
bėgančio vaško kvapas...
Moteris melsvu, žemėm apneštu veidu,
miglos sparnais,
ir vyras, neaiškus žvėris, įtemptomis akimis,
o tarp jų – tik šešėlių linijos, praeitis,
joje paliktos kampuotos pėdos...
Ir tamsoje auga akys – juodos ir raudonos,
žvilgsniai susilieja, persipina vyzdžiu atšvaitai,
spraga žvakė.

– Mylintieji, ar tai – jūs? – klausia
žmogus, žiūrėdamas į šulinį gilų.
– Ne, tai – mūsų slaptas vidus, – atsako
jam du balsai iš pačios gelmės, –
joks garsas nesuvirpa naktyje,
tik praeidamos čia šnara mintys;
mes girdime jas, kaip aklieji
apčiuopia spalvas. O žmogau!
Nesvaidyk akmenų į akis, pravertas lūpas...
Miegame, sapnuojame savo būsimas dienas...
...O vėjas plaukia...
...Plaukia debesyse nulietas
Marijos Magdalenos akvarelinis kūnas,
plaukai į žemę krenta – išsilydęs auksas.
Nekalta šviesa. Ir kiek spindesio geltonyje

tame.
...O vėjas plaukia...
Ir miestelio stogai skęsta plaukuose.

Pats vidurdienis. Dainuojame tyliai.
Dainuojame, sėdėdami ant čerpių šiltų
bet vienas kito negirdime.

– Neįžvelgiamas siluetas tavasis.
Ir kūnas mano – nematomas...
Amžinai skraido paukštis margas,
mėto raudonas, žalias plunksnas;
rinkime jas, tai – karūnos pačios
tikriausios,
žiūrėk, mums pavydi rausvas, dievas
ir deivė raudonrūbė. Koks raudonas jų
pavydas!
Kyla balionai, šlama aitvarai.
Nesijaudink, tai – iškreiptas vaizdas,
o apačioje žmonės tikrieji skuba į šventę;
kaip švelniai virpa pažeme
skaidrus, pastelinis krūmas.
Pavasaris prasideda šviesiausias;
tu ištiesi ranką it popierinę vėlę
ir dovanoji rožes išsiskleidusias šlapias
jai – geltonajai Marijai,
ne man, nuodėmingai, labai juodai.
...O vėjas plaukia...
Iš kaukės egiptietiškos išauga
nepradėtas kūdikis, pelenų spalvos;
pažvelk, vėjas neša jo kepuraitę
raudoną,
virš stogų skiaučių ji mirga ilgai
ir tavo šuo, žydromis akimis –
toks pat nuolatinis mūsų padangių
keleivis,
neloja ant manęs, nekanda...
Neskubu ir nelaukiu... O tu?

– Aš tyliu, nesupančiota beprote,
mes miegame ir dainuojame sapne.

– Mylintieji, kodėl jūs neprabylate? –
klausia
senas žmogus, žiūrėdamas į šulinį gilų.
– Nemėtyk akmenų. Eik šalin, žmogau!
Mes miegame...

...O vėjas plaukia,
senolio barzda, visai pražilusia.

LIETUS

ten virpančia ranka
groji lietu žmonių name
skruostais almantį akių baltymais
ir nunešantį lūpas be pėdsako
bet oras šaltas ir šviesa balta
tavo akyse dega
aš esu lietus aš galiu griauti
ir galiu pradingti staiga
gyvenimas tai – raibuliavimas vandens
ant medžio kamieno
ant žmogaus odos šiltos aukso ratilai
į save iš savęs purslais bangomis
vanduo krykščia ir verkia
krykščia ir verkia vanduo
kai palieti savuosius
širdies klavišus
aš esu lietus aš galiu išnykti
be žymės

Kultūros kronika

Stiklo kūriniams garsėjančioje Italijos Murano saloje Venecijoje vyko finalinė tarptautinio projekto „European glass experience“ paroda. Vienintelė Baltijos šalių atstovė parodoje – lietuvių menininkė Julija Pociūtė – daugialypė menininkė, įgijusi Vilniaus dailės akademijos meno magistro laipsnį, Lietuvos dailininkų sąjungos narė ir Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Meno vadybos magistrantė. Aktyvi tarptautinių parodų dalyvė ir kuratorė. Nors Murano stiklo muziejuje vykusį parodą – finalinę, projektas parodas tęs Lenkijoje, Anglijoje, Švedijoje.



Gegužės 8–11 dienomis Saatchi galerijoje prestižiniame Londono Chelsea rajone vykusioje tarptautinėje šiuolaikinio meno mugėje COLLECT dalyvavo ir atstovai iš Lietuvos – virtuali tarptautinė šiuolaikinio meno platforma „Art-Cart“. Mugėje „Art-Cart“ kuratoriai pirmą kartą pristatė lietuvių menininkų kūrinių kolekciją, kurioje yra Severijos Inčirauskaitės-Kriaunevičienės, Monikos Žaltauskaitės-Grašienės, Loretos Švaikauskienės ir Indros Marcinkevičienės darbai. Dalyvavimas COLLECT mugėje yra pirmas gyvas virtualios platformos „Art-Cart“ prisistatymas užsienio meno mylėtojams. 2013 m. pabaigoje startavusio projekto tikslas – prisidėti vystant kūrybinį verslą ir lietuviškos meno rinkos plėtrą tarptautiniu mastu.



Škotijoje, Glazgo mieste, balandžio pabaigoje startavusio bene didžiausio tarptautinio šokio festivalio programoje gegužės 15–16 dienomis urbanistinio šokio teatras „Low Air“ pristatys spektaklį „Kelionė namo“. Šį 2014 metais choreografijos kategorijoje „Aukštinį scenos kryžių“ pelniusį spektaklį jau pastebėjo ir Jungtinės Karalystės spauda – „TimeOut“ savitrašis jį priskyrė prie šešių rekomenduojamų šokio festivalio pasirodymų. „Kelionė namo“ – tai skirtingas meno sritis – šokį, vaidybą, muziką ir literatūrą – jungiantis kūrinys, kurio ašis – tėvų ir suaugusių vaikų santykiai.



Gegužės 6 d. viename žymiausių Lenkijoje muzikos festivalių „Bydgoszcz Opera Festival“ pasirodė Lietuvos Nacionalinio operos ir baleto teatro operos trupė. Bydgoszcz operos teatre „Opera Nova“ LNOBT festivalio žiūrovams pristatė Eimunto Nekrošiaus režisuotą Giuseppe Verdi operą „Otelas“ (scenografas Marius Nekrošius, kostiumų dailininkė Nadežda Giultiajeva, šviesų dailininkas Levas Kleinas, choro meno vadovas Česlovas Radžiūnas). Otelio partiją atliko žymus italų tenoras Leonardo Gramagna, Dezdemonos – iš Eseno teatro Vokietijoje sugrįžanti Sandra Janušaitė, Jagą dainavo Dainius Stumbras. Kitus vaidmenis atliko A. Rubežius, A. Malikėnas, L. Jonutytė, E. Dauskurdis.



Žydronė Kolevinskienė

Atkelta iš 5 psl.

Kokias tendencijas įžvelgiate šiuolaikinėje išeivijos literatūroje?

Pastaraisiais metais, augant lietuvių migracijos masėms, daugėja už Lietuvos ribų kuriamų tekstų, daugėja ir jų refleksijos literatūros kritikoje. Todėl drąsiai galima teigti, kad šiandien emigrantinio pobūdžio literatūra (vartoju būtent šį terminą, o ne „išeivijos literatūra“) tampa vis reikšmingesnė, užima vis didesnę literatūros lauką. Svarbios tampa ir iš svetur į Lietuvą sugrįžtančios patirtys, atspindinčios ne tik naujas kultūras, bet ir Vakarų Europos ar Amerikos „veidrodyje“ reflektuojančios lietuviškąją tapatybę. Vis tik už Lietuvos ribų lietuviškai rašomų ir Lietuvos leidyklose leidžiamų knygų adresatas – Lietuvoje gyvenantis skaitytojas. Čia galima būtų minėti Aušros Matulevičiūtės novelių romaną „Ilgesio kojos“, Gabijos Grušaitės romaną „Neišsipildymas“, Mari ir Saros Poisson laiškų romaną „Šabaš“, Valdo Papievio romanus „Vienos vasaros emigrantai“ ir „Eiti“ bei daugelį kitų. Akivaizdu, kad iki šiol lemiama vaidmenį tebevaidina kalba, kuria buvo (ir tebėra) kuriama literatūra. Gimtoji namų erdvė, savosios šalies istorija, tėvų kalba šiuolaikinėje emigracijos turinio užpildytoje literatūroje vis dar yra pagrindiniai tapatybės veiksniai, o ilgesys – esminis identifikacijos postūmis, „variklis“. Atrasti ir iš naujo apibrėžti savąjį centrą šių dienų išeiviui reiškia esminį pasirinkimą. Šiuolaikinės lietuvių prozos tekstai liudija, kad tas centras dar nesurastas ir neapibrėžtas. Paliekama sava šalis, namai, kurie jau tapę svetimais, tačiau namais netampa ir svetimas kraštas, jis neprisijaukinamas iki galo. Todėl dažnu atveju šiek tiek romantizuotą emigranto idilę literatūroje keičia skundo, nepasitenkinimo, nusivylimo gaidos. Gero gyvenimo mitas, kaip liudija literatūrinis naratyvas, griūva tiek savoje, tiek svečioje šalyje. Naujus, kitokius punktyrus brėžia nelietuviškai rašančių lietuvių kilmės autorių kūryba – Antano Šileikos („Buying on the Time“), Irenos Mačiulytės-Guilford („The Embrace“), Silvios Foti („Skullduggery“), Linos Žilionytės („Born for Freedom“), Daivos Markelis („White Field, Black Sheep“), Jo Dereske, Raymondo Phillipo, Algio Budrio, Dalios Janavičius, Linos Ramonos Vitkauskas ir kitų autorių tekstai.

Ar pastebite, kuo skiriasi užsienyje ir gimtinėje gyvenantys lietuviai?

Asmuo, atsidūręs kitoje kultūroje, kitą istorinę patirtį turinčioje visuomenėje, kitaip žvelgia į savo gimtąjį, paliktąjį kraštą. Nacionalinės šventės, senieji lietuviški papročiai užsienyje gyvenantiems lietuviams tampa išskirtiniu dalyku, pabrėžiančiu būtent tautinę tapatybę. Gimtinėje gyvenantiems lietuviams namai yra saugi, apsaugota, rami vieta, susijusi su šeima, sava bendruomene, gimtąja šalimi. Užsienyje gyvenantiems lietuviams namų supratimas implikuoja vietą, kuri patyrė nušaknijimą, tad namai konstruojami iš naujo – ne tiek kaip vieta, kiek kaip idėja. Tiksliau, šiai tai yra įvardijusi 2014 metų kūrybiškiausios knygos autorė Dalia Staponkutė: „Lietuva buvo mano Nojaus laivas, čia turėjau sukrauti visa, ką privalėjau išgelbėti. Ji tapo kukliu mano savasties išsaugojimo pažadu, apie kurį niekam nenorėjau pasakoti, kaip nesinori dalytis intymiausia ir slapta meilės istorija. Lietuva įkūnijo mano tikrąją Aš, ir norėjau pati nuspręsti, kiek man jos atiduoti, dovanoti, leisti ar neleisti kitiems prie jos prisiliesti“ („Iš dviejų renkuosi trečią“).

Peržvelgus ilgą Jūsų darbų ir pareigų sąrašą, sunku įsivaizduoti, kaip visur įmanoma suspėti – ar lieka laiko sau? Ką veikiate turėdama laisvą valandžiukę ar dieną?

Tikrai daug ko nespėju, nes ypač daug laiko atima administracinės pareigos. Laisvomis minutėmis iš rankų nepaleidžiu geros knygos, stengiuosi atrasti laiko naujausių filmų peržiūrai, mėgstu būti gamtoje, keliauti po nepažintas Lietuvos vietas. Juk dažnai keliaujame po įvairiausias pasaulio vietas, o savojo krašto beveik nepažįstame... Stengiuosi užpildyti šią spragą. Ryto namo terasoje su kvapnios kavos puodeliu ir poezijos tomeliu, vakaras su žolelių arbatos puodeliu, žvaigždėtu dangumi virš galvos ir tyliai besiliejančiomis džiaz improvizacijomis – tokia būtų mano dienos ideali pradžia ir užbaiga, deja, gana reta...

Ačiū už pokalbį, lauksime pasirodant Jūsų knygos, sėkmės visuose darbuose. Linkime dažnesnių dienų ne tik su idealia pradžia ir užbaiga, bet ir su viduriu...

Kalbėjosi
Loreta Timukienė